

UČINEK DOHODKA IN PREMOŽENJA NA SUBJEKTIVNO BLAGINJO STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

MIHA DOMINKO¹
MIROSLAV VERBIČ²

POVZETEK: Učinek dohodka na srečo posameznikov je tema, ki ji ekonomisti v okviru raziskav subjektivne blaginje posvečajo veliko pozornosti. Namen tega članka je prispevati k tej literaturi ter osvetliti vzročni učinek dohodka in premoženja na srečo starejšega prebivalstva, torej skupine ljudi, ki zaradi vse višje pričakovane življenjske dobe in demografskih trendov postaja vse zanimivejši predmet ekonomskih raziskav. Naše ugotovitve kažejo, da imata dohodek in premoženje statistično značilen pozitiven učinek na srečo, ta učinek pa se močno poveča, ko kontroliramo za modelsko endogenost s pomočjo instrumentalnih spremenljivk.

Ključne besede: subjektivna blaginja, sreča, dohodek, premoženje, starejši, vzročnost, instrumentalne spremenljivke

UVOD

Ohranjanje visoke ravni subjektivne blaginje ali sreče je eden od stebrov uspešnega staranja (Baltes in Baltes, 1990). Starejši so soočeni s povečanim tveganjem poslabšanja zdravja, izgube socialnih mrež ter tudi dohodka. Kljub temu večina študij kaže na to, da višja starost ni korelirana z nižjimi stopnjami subjektivne blaginje (Frijters in Beaton, 2012). Ta paradoksalna ugotovitev poziva k dodatnim preiskavam povezave med subjektivno blaginjo in zgoraj naštetimi vidiki življenja, ki z leti kažejo vse večjo izgubo. V članku bomo zato podrobneje analizirali vzročni učinek dohodka in premoženja na srečo starejših na osnovi podatkov o starejših Slovencih.

TEORETIČNO OZADJE IN DESKRIPTIVNA ANALIZA

Richard A. Easterlin (1974) je v svojem temeljnem delu "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence" postavil tezo, ki še danes buri domišljijo ekonomistov, namreč da višje stopnje BDP na prebivalca niso korelirane z višjimi stopnjami subjektivne blaginje (Easterlinov paradoks). S svojim delom je spodbudil nastanek nove znanstvene veje, imenovane ekonomija sreče, ki je doživela širok razmah po izbruhu

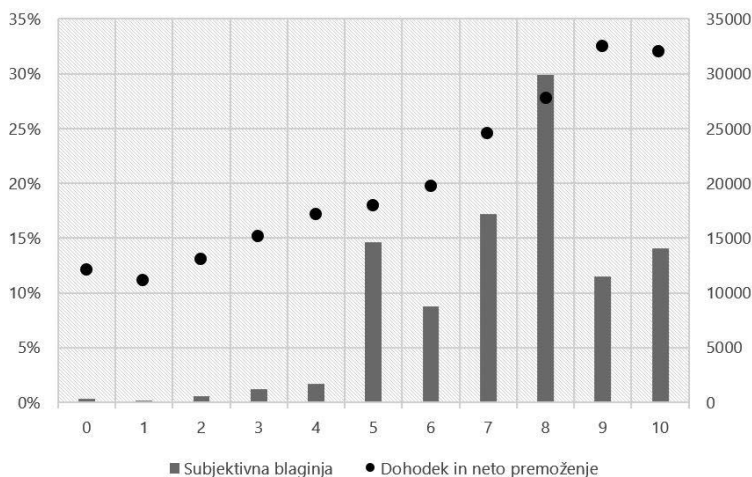
1 Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: dominkom@ier.si

2 Univerze v Ljubljani, Ekonomska fakulteta & Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: miha.dominko@ier.si

globalne finančne krize v letu 2008, kar Stiglitz in drugi (2009) pripisujejo vse večji vrzeli med informacijami o blaginji, ki jih navajajo agregirani podatki, in samoocenami posameznikov. Zgodnje raziskave o vlogi dohodka pri določanju blaginje na podatkih posameznikov so bile večinoma omejene in ekonomisti (pa tudi psihologi) so se strinjali, da ima dohodek statistično značilen, a majhen vpliv na subjektivno blaginjo posameznika. Nasprotno pa nekatere novejšje raziskave kažejo, da ima dohodek precej večji učinek, kot je bilo sprva mišljeno (Luttmer, 2005; Knight idr., 2009). Dohodek pri tem ni edino merilo ekonomskih okoliščin gospodinjstev in posameznikov in ga imajo nekateri ekonomisti za nepopolnega. Headey in Wooden (2004) sta v svoji raziskavi pokazala, da je premoženje, za katero lahko trdimo, da zagotavlja določeno stopnjo ekonomske stabilnosti, za življenjsko zadovoljstvo posameznika najmanj tako pomembno kot dohodek. Da bi zajeli učinek obeh, smo v analizi kot neodvisno spremenljivko uporabili vsoto dohodka in neto premoženja.

Za analizo učinka dohodka in premoženja na subjektivno blaginjo starejših smo uporabili podatke starejših Slovencev iz petega vala intervjujev Raziskave o zdravju, procesu staranja in upokojevanju v Evropi (SHARE), ki so bili izvedeni v letu 2013. Deskriptivna analiza, predstavljena na sliki 1, kaže, da je velika večina intervjuvancev zadovoljnih s svojim življenjem, pri čemer je zadovoljstvo merjeno na lestvici od nič (popolnoma nezadovoljen) do deset (popolnoma zadovoljen), največ sodelujočih pa je svoje zadovoljstvo z življenjem ocenilo z osem. Prav tako je iz slike mogoče razbrati trend višje povprečne vsote dohodka in neto premoženja gospodinjstva pri višjih stopnjah subjektivne blaginje. Najvišjo vsoto dohodka in neto premoženja imajo tisti, ki svojo subjektivno blaginjo ocenjujejo z devet, medtem ko imajo najnižjo vsoto dohodka in neto premoženja intervjuvanci, ki svojo subjektivno blaginjo ocenjujejo z ena. Ti rezultati kažejo na potencialno značilen učinek dohodka in premoženja na subjektivno blaginjo starejših.

Slika 1: *Subjektivna blaginja in povprečni neto dohodek ter premoženje starejših Slovencev*



METODOLOŠKI IZZIVI

Analiza učinka dohodka na srečo posameznikov na mikropodatkih je soočena z več viri pristranskosti, ki vplivajo na statistično sklepanje. Tako lahko na ocene vplivajo tako imenovana "osebnostna pristranskost", vloga relativnega dohodka, prilagajanje posameznikov, napake pri merjenju itd. Zaradi teh vplivov, ki imajo lahko tako pozitiven kot tudi negativen učinek na ocene, povezava med dohodkom in srečo v mnogih študijah kljub statistični značilnosti ni vzročna (Powdthavee, 2009). Ta problem lahko naslovimo z uporabo instrumentalnih spremenljivk ter instrumentiramo vsoto dohodka in neto premoženja. Ker je težko najti instrumente v podatkih iz anket, je le malo študij uporabilo instrumente za dohodek. Dva primera, ki instrumentirata dohodek, sta prispevka Knighta in drugih (2009), ki so uporabili število let izobrazbe očeta anketiranca in vrednost produktivnih sredstev, ter Luttmerna (2005), ki je uporabil pričakovani dohodek gospodinjstva kot instrument za dohodek gospodinjstva.

Analizo pričnemo z linearnim regresijskim modelom, v katerega poleg logaritma dohodka in premoženja vključimo kontrolne spremenljivke, značilne za podobne modele, kot so logaritem potrošnje, starost, spol, zakonski status, status upokojenca, status brezposelne osebe, število otrok in vnukov, nezadovoljstvo s svojim zdravjem ter omejitve pri dnevni aktivnostih. Specifikacija ocenjene enačbe je naslednja:

$$\text{subjektivna blaginja}_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{dohodek in premoženje}_i) + \beta_2 \ln(\text{potrošnja}_i) + \beta_3 \text{starost}_i + \beta_4 \text{starost}_i^2 + \beta_5 \text{ženska}_i + \beta_6 \text{poročen}_i + \beta_7 \text{upokojen}_i + \beta_8 \text{nezaposlen}_i + \beta_9 \text{število otrok}_i + \beta_{10} \text{število vnukov}_i + \beta_{11} \text{nezadovoljstvo z zdravjem}_i + \beta_{12} \text{omejitve pri aktivnostih}_i + \varepsilon_i$$

Da bi ublažili problem predstavljene modelske endogenosti, uporabimo uspeh intervjuvanca pri matematiki v primerjavi z vrstniki pri desetih letih starosti in število let izobrazbe partnerja kot instrumenta za vsoto dohodka in premoženja. Za ti dve spremenljivki lahko trdimo, da sta primerna instrumenta, saj sta korelirana z dohodkom in premoženjem, ne pa tudi s subjektivno blaginjo.

REZULTATI IN DISKUSIJA

Rezultati regresijske analize z metodo najmanjših kvadratov (OLS), predstavljeni v tabeli 1, prikazujejo sicer statistično značilen, vendar sorazmerno majhen učinek vsote dohodka in neto premoženja gospodinjstva na subjektivno blaginjo (0,024). Rezultati prav tako kažejo na močan pozitiven učinek potrošnje na subjektivno blaginjo (0,206) ter povezavo med blaginjo ter starostjo v obliki črke U. Takšen rezultat je v literaturi pogost, vendar vseeno nekoliko preseneča zaradi povprečne starosti vzorca, ki presega 66 let. Spol nima statistično značilnega učinka na subjektivno blaginjo, medtem ko imata tako zakonski stan (0,263) kot tudi upokojitev (0,207) pozitiven ter statistično značilen učinek na srečo. Nekoliko preseneča statistično neznačilen učinek nezaposlenosti, kar pa je mogoče pojasniti s strukturo vzorca, v katerem je le 4,2 % nezaposlenih. Število otrok ima statistično značilen,

vedar precej majhen učinek na srečo (0,044), medtem ko število vnukov ne vpliva na subjektivno blaginjo. Pričakovano imata največji ter negativen učinek na subjektivno blaginjo starejših Slovencev nezadovoljstvo z zdravjem (-0,469) ter omejitve pri dnevnih aktivnostih (-0,366).

Analiza s posplošeno metodo momentov (GMM), s katero smo instrumentirali vsoto dohodka in neto premoženja ter s tem kontrolirali za modelsko endogenost, kaže, da je dejanski učinek vsote dohodka in premoženja na subjektivno blaginjo več kot štirikrat večji kot pri oceni z metodo OLS (0,129). Ti rezultati kažejo na to, da imajo prej naštetih viri pristranskosti negativen učinek na ocene ter na pomen ustreznega metodološkega pristopa pri ocenjevanju vzročnega učinka. Učinek kontrolnih spremenljivk na subjektivno blaginjo je skladen z rezultati, pridobljenimi z regresijo OLS. Izstopa le vloga zakonskega stana, ki v analizi GMM ni statistično značilna.

Tabela 1: *Deskriptivna statistika in rezultati regresijske analize*^a

	Povprečja ali deleži	OLS	GMM
Odvisna spremenljivka			
Subjektivna blaginja (0–10)	7,227		
Neodvisne spremenljivke			
Ln dohodek in premoženje	13,42	0,024*** (0,0022)	0,129*** (0,0119)
Ln potrošnja	8,471	0,206*** (0,0348)	0,137*** (0,0528)
Starost	66,79	-0,143*** (0,0222)	-0,135*** (0,0294)
Starost ²	4564,9	0,001*** (0,0002)	0,001*** (0,0002)
Ženska (0–1)	57,1 %	0,034 (0,0317)	-0,058 (0,0382)
Poročen (0–1)	70,4 %	0,263*** (0,0376)	0,0574 (0,0793)
Upokojen (0–1)	69,2 %	0,207*** (0,0445)	0,192*** (0,0609)
Nezaposlen (0–1)	4,2 %	-0,136 (0,0865)	0,166 (0,1156)

	Povprečja ali deleži	OLS	GMM
Število otrok	1,99	0,044** (0,0200)	0,079*** (0,0243)
Število vnukov	2,59	0,009 (0,0089)	0,007 (0,0104)
Nezadovoljstvo z zdravjem (1–5)	3,26	–0,469*** (0,0182)	–0,353*** (0,0258)
Omejitve pri aktivnostih (0–1)	46,8 %	–0,366*** (0,0363)	–0,397*** (0,0427)
Konstanta		11,380*** (0,8131)	10,257*** (1,0581)
Število opazovanj		12.045	8.995
R2		0,154	
Hansen J statistika (p-vrednost)			0,213
Anderson LM statistika (p-vrednost)			0,000

Standardne napake so v oklepajih

*** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1

^a Ln označuje logaritem

SKLEPNE UGOTOVITVE

S člankom smo želeli osvetliti povezavo med dohodkom in premoženjem ter srečo starejših, predstavljeni rezultati pa imajo pomembno težo predvsem v luči vedno večje skupine ekonomistov, ki izražajo dvom o primernosti preferenc za ocenjevanje blaginje, kar povečuje potrebo po neposrednem merjenju subjektivne blaginje ter analizi učinkov nanjo. Rezultati so poleg tega pomembni za Slovenijo, saj prikazujejo močan vzročni učinek dohodka in premoženja na srečo starejših Slovencev, predvsem ko kontroliramo za modelsko endogenost s pomočjo instrumentalnih spremenljivk. Članek ponuja tudi iztočnice za nadaljnje raziskovanje. Pomembno bi bilo izvesti raziskavo na panelnih podatkih, prav tako pa je potrebnih več raziskav, ki bi podrobneje razčlenile dohodek ter predvsem premoženje in njun vpliv na subjektivno blaginjo.

LITERATURA

Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation. *Successful Aging: Perspectives from the Behavioral Sciences*, 1(1), 1-34.

Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? In *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*. Paul A. David and Melvin W. Reder, Eds. (89–125). New York: Academic Press.

Frijters, P., & Beaton, T. (2012). The mystery of the U-shaped relationship between happiness and age. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 82(2-3), 525-542.

Headey, B., Muffels, R., & Wooden, M. (2008). Money does not buy happiness: Or does it? A reassessment based on the combined effects of wealth, income and consumption. *Social Indicators Research*, 87(1), 65-82.

Knight, J., Lina, S. O. N. G., & Gunatilaka, R. (2009). Subjective well-being and its determinants in rural China. *China Economic Review*, 20(4), 635-649.

Luttmer, E. F. (2005). Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being. *The Quarterly Journal of Economics*, 120(3), 963-1002.

Powdthavee, N. (2010). How much does money really matter? Estimating the causal effects of income on happiness. *Empirical Economics*, 39(1), 77-92.

Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J.-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.